

Kunnskapsdepartementet
Postboks 8119 Dep
0032 Oslo

Deres ref.: 16/1927

Vår ref. 207.01/ØBE

Dato: 01.06.2016

Innspill til stortingsmeldingen om kvalitet i høyere utdanning

Akademikerne takker for muligheten til å komme med innspill til stortingsmeldingen om kvalitet i høyere utdanning og viser til brev fra statsråd Røe Isaksen mottatt 18.02.16.

Utdanningen skal være forskningsbasert og av høyeste kvalitet for å kunne levere det arbeidslivet trenger av kompetanse og være internasjonalt konkurransedyktig. Da er vi avhengig av å stille krav til både studenter, vitenskapelig ansatte, administrasjon og ledelse på våre høyere utdanningsinstitusjoner. Vi må også stille krav til utdanningsmyndigheter, vårt politiske system og arbeidslivet. Samarbeidet mellom academia og norsk næringsliv/arbeidsliv må bli bedre og være i kontinuerlig utvikling. Departementet må være tydelige i sine forventninger til institusjonenes arbeid med kvalitetssikring og kvalitetsutvikling.

Hva er de viktigste utfordringene nasjonalt for å løfte kvaliteten i norsk høyere utdanning?

I brevet fra statsråden identifiseres fem faktorer som departementet mener må være en del av den felles forståelsen av kvalitet i høyere utdanning:

1. Vi må ha høye ambisjoner på studentenes vegne
2. Vi må tilby aktiviserende og varierte læringsformer
3. Vi må skape en kvalitetskultur og en tydelig utdanningsledelse
4. Vi må integrere studentene i det akademiske fellesskapet

5. Vi må sikre samspill med arbeidslivet

Akademikerne er enig i at disse faktorene er viktige for god utdanningskvalitet, og støtter statsrådets valg om å peke ut noen områder som viktige retningsgivende komponenter i arbeidet for å oppnå målsettingene om kvalitet i høyere utdanning. Det er imidlertid stort rom for tolkning for hva som skal legges i de enkelte faktorene, og dermed også for hvilke tiltak som må iverksettes. Likeledes er det noen sentrale utfordringer som ikke direkte faller under de fem punktene.

Vi vil fremheve viktigheten av følgende:

- Undervisningen skal være forskningsbasert. Forskningsbasert undervisning må defineres som forskningsdeltagende undervisning og det må stilles krav til at studentene involveres i forsknings- og utviklingsarbeid i utdanningen.
- Ledelsen ved institusjonene må stimulere sine fagmiljøer til å sette utdanningskvalitet på dagsordenen, og dyrke fram de ansatte som arbeider målbevisst for dette
- For at norske institusjoner kan tilby utdanning av beste kvalitet og hevde seg sterkere i den internasjonale konkurransen om talent og forskningsmidler, må god rekrutterings- og karrierepolitikk være en høyt prioritert oppgave
- Sektoren må ha vilje og evne omstille seg til mer samspill med omverdenen og til å utvikle utdanningene sine. Kontakten mellom arbeidsliv/næringsliv og de høyere utdanningsinstitusjonene må styrkes

Behov for felles kvalitetsforståelse

Det er en utfordring at det i dag ikke eksisterer en felles forståelse av hva kvalitet i høyere utdanning skal være. Kunnskapsdepartementet bør derfor innledningsvis bruke tid på å beskrive hva de legger i kvalitetsbegrepet og hvilke overordnede målsettinger som skal gjelde for sektoren sett under ett.

Dette må formidles tydelig til ledere og ansatte i UH-sektoren. Institusjonene må selv få myndighet til å definere egne mål og tiltak, men det må stilles krav til hvordan

institusjonene følger opp sin egen strategi, og hvorvidt studieprogrammene oppfyller de mål institusjonen selv har satt for disse. Det må være konsistens mellom læringsutbytte på kursnivå og programnivå, og at disse igjen samsvarer med det nasjonale kvalifikasjonsrammeverket. Videre er det svært viktig at studentene også vurderes i de elementene som inngår i læringsutbyttet både på kurs- og programnivå.

En utfordring som kun indirekte berøres gjennom statsrådets fem faktorer, er behovet for å ha sterke og solide fagmiljøer for hvert studieprogram som kvalitetsfremmende tiltak. Den igangssatte strukturreformen er viktig for kvalitet i utdanningen. Sammenslåinger og samling av fagmiljøer innebærer også muligheter for faglig synergi, spissing og hensiktsmessig arbeidsdeling for å sikre sterke fag- og forskningsmiljøer innenfor alle fagområder. Nasjonale utdanningsmyndigheter må følge reformens utvikling tett, og om nødvendig stimulere til ytterligere samarbeid og arbeidsdeling.

Sektoren har et mål om at all høyere utdanning skal være forskningsbasert. På den ene siden kan man hevde at kravet om forskningsbasert undervisning er ivaretatt så lenge undervisningen gjøres av en person med forskerkompetanse. På den annen side kan man anta at forskningsbasert undervisning krever at læreren faktisk involverer studenter, enkeltvis og i grupper, i forsknings- og utviklingsarbeid. Regjeringen må i stortingsmeldingen tydelig definere forskningsbasert undervisning som forskningsdeltagende undervisning og stille krav til at studentene involveres i forsknings- og utviklingsarbeid i utdanningen.

Kvalitetskultur og tydelig utdanningsledelse

Akademikerne mener en av de største utfordringene en må adressere er kulturen for kvalitet i høyere utdanning. Mange av tilbakemeldingene vi har fått peker på en for svak kvalitetskultur og for svak og utydelig utdanningsledelse. Vektlegging av godt undervisningsarbeid og bred fagformidling framstår svært ujevnt prioritert innenfor og mellom fagmiljøer og institusjoner. Det er for liten sammenheng mellom forskningsaktivitetene og utdanningsaktivitetene i mange fagmiljøer.

Det er viktig at sektoren har vilje og evne omstille seg til mer samspill med omverdenen og til å utvikle utdanningene sine. Vi vet at det finnes ildsjeler og miljøer som arbeider

målrettet og bevisst med utdanningskvalitet. Det er også flere som benytter og utvikler nye undervisningsmetoder og ser til andre læresteder for å lære. Dette må skje kontinuerlig og systematisk. Kontinuerlig og systematisk utvikling er i midlertid avhengig av at sektoren er motivert til å bruke mer tid og kapasitet på utdanningsaktivitetene og tydelig utdanningsledelse. Ledelsen ved institusjonene må stimulere sine fagmiljøer til å sette utdanningskvalitet på dagsordenen, og dyrke fram de ansatte som arbeider målbevisst for dette.

God ledelse og tydeligere personalledelse av alle institusjonens ansatte må etterstrebes også i academia. De vitenskapelig ansatte må vurderes også for deres utdanningsarbeid, og dette må vektlegges ved blant annet opprykk, lønnsoppgjør og prosjektsøknader. Oppgavene og ansvaret for å sikre kvalitet i utdanningen krever at alle bidrar, ikke bare ildsjeler som drives av egen indre motivasjon og formidlingsglede.

Utvikling av en kvalitetskultur og utvikling av studiekvaliteten er i hovedsak et institusjonsansvar. Akademikerne vil også trekke frem UHRs fagstrategiske enheter hvor dekaner og instituttledere er representert. Disse utgjør viktige møteplasser for diskusjon av og erfaringsutveksling om kvalitetsspørsmål. UHRs fagstrategiske enheter bør derfor styrkes ytterligere.

Kvalitet i høyere utdanning er avhengig av de vitenskapelig ansatte og den jobben de gjør. For at norske institusjoner kan tilby utdanning av beste kvalitet og hevde seg sterkere i den internasjonale konkurransen om talent og forskningsmidler, må god rekrutterings- og karrieropolitikk være en høyt prioritert oppgave. Mange ulike oppgaver og virkemidler må til for å bygge gode karriereveier og oppnå økt mobilitet i academia. Det er viktig å understreke betydningen av et mer fleksibelt lønssystem med rom for individuelle løsninger basert på kompetanse og konkurransen som er i markedet innen fagfeltet. Videre forutsetter en god karriere- og rekrutteringspolitikk redusert bruk av midlertidighet.

Løft status for utdanningsarbeidet

Tilbakemeldinger vi har fått synliggjør en kultur blant ansatte ved høyere utdanningsinstitusjoner formet av en uoffisiell rangordning av hva en bruker tiden sin på.

Generelt rangeres undervisning lavere i status enn alle forskningsaktiviteter, og det å utdanne på lavere gradsnivåer rangeres lavest.

Mye av årsaken til denne utviklingen er at det i all hovedsak er forskningsaktiviteter som kan gi personlige meritter, opprykk og dermed status. Det er i dag få karriereinsentiver for å drive god utdanning og kvalitetsutvikling. Dette må endres om vi skal utvikle sterke utdanningsmiljøer. Utdanning må vektlegges og meritteres og det må arbeides målrettet med utdanningens anseelse i fagmiljøene. Meritteringssystemet må tilpasses en ny virkelighet og vektlegge utdanningsmeritter på lik linje med forskningsmeritter både i ansettelse og avansement. Her vil vi vise til NTNU og UiT som har utarbeidet et forslag til meritteringssystem for undervisning basert på internasjonale erfaringer.

Det er behov for et insentivsystem for å utvikle god undervisning og god pedagogikk. Et slikt insentivsystem bør ligge til grunn for opprykk. Muligheten for opprykk til førstelektor og dosent med fordel kan benyttes langt mer enn hva tilfellet er i dag. Man må også bruke de mulighetene som ligger i den nye hovedtariffavtalen mellom Akademikerne og staten. Denne innebærer at all lønnsdannelse skal flyttes ut i den enkelte virksomhet og åpner for en aktiv lokal lønnspolitikk.

Teknologi og fagfornying

I brevet fra statsråden vises det til at lærestedene må bruke mulighetene til å benytte teknologiske nyvinninger til å fornye undervisningen. Det dreier seg da primært om lærings- og vurderingsformer. Det er imidlertid viktig å presisere at den teknologiske utviklingen også påvirker det faglige innholdet i utdanningen. Teknologi vil kunne ha innvirkning på arbeidsformer, eksempelvis vitenskapelige metoder eller deler av et fagområde. Det er viktig at fagmiljøene evner å være i front, og at det jevnlig gjøres grundige, faglige vurderinger av det enkelte studie- og studieprogramms innhold.

Ludvigsenutvalgets anbefalinger, som har sett på framtidens skole, kan være relevante også i høyere utdanning: Fornyning handler også om relevans og tverrfaglighet: hva kreves i framtiden; hvilke kunnskaper, ferdigheter og generell kompetanse er det nødvendig at studentene går ut med? Det er behov for å balansere kritisk distanse og relevans: Høyere

utdanningsinstitusjoner skal både påvirke, analysere og forholde seg til samfunnsutviklingen.

Framtidens komplekse samfunnsutfordringer krever flerfaglige og tverrfaglige løsninger. Det må derfor stimuleres til mindre silotenking og mer tverrfaglighet i studieprogramutviklingen.

Hvordan kan vi sikre god relevans og en framtidsrettet høyere utdanning som forbereder til et samfunns- og arbeidsliv i kontinuerlig omstilling?

Ansatte og deres kompetanse er nøkkelen til kvalitet i høyere utdanning og forskning. Ansatte må ha fagkunnskaper, ferdigheter og holdninger som bidrar til å bygge fremragende kunnskapsmiljøer på et fundament av vitenskapens idealer og verdier. Det må være en klar forventning om at de ansatte har kompetanse i universitetspedagogikk, og anvender vitenskapelige metoder og tilnærming for å utvikle utdanningene til beste for studentenes læring og dannelse.

Det er i dag for få incitament for at vitenskapelig ansatte skal kunne oppdatere sin kompetanse. Vi vil derfor foreslå en stipendordning for å la vitenskapelig ansatte hospitere i næringslivet, og systematisk bruk av forskningsterminer for å oppdatere også undervisningsmessig kompetanse.

Universitetene og høyskolene må utvikle en karrieropolitikk som åpner opp sektoren ytterligere for rekruttering av vitenskapelig ansatte med arbeidserfaring fra andre sektorer. Det må være en god balanse mellom ener- og toerstillinger ved de enkelte studietilbud. Enkelte mindre læresteder baserer seg i dag i for stor grad på toerstillinger, fordi fagmiljøet er for lite. Andre steder er problemet omvendt, at det er for få.

Det er behov for flere professor 2-stillinger til ressurspersoner fra arbeidslivet for øvrig og for å vurdere måter doktorgradsutdannede som arbeider i næringslivet f.eks. kan kvalifisere seg til en vitenskapelig stilling ved en institusjon. Et kjent eksempel i Norge er Aalto universitetet i Finland som har ansatt Erkki Ormala, Nokias tidligere visepresident, som «professor of practice», basert på hans arbeid med anvendt FoU.

Det må legges til rette for og forventes mer mobilitet mellom akademia og arbeidslivet for øvrig, både i form av hospitering hos en samarbeidende ekstern part og i form av å kunne bygge karriereveier ved å kombinere ulike arbeidsforhold. Ved å fjerne hindringene mellom akademia og arbeidslivet og tilrettelegge for mer mobilitet vil samarbeidsbåndene styrkes og bidra til mer dynamisk utvikling av utdanningene. Det er også rom for å involvere langt flere gjesteforelesere fra næringslivet inn i ulike studieopplegg. Slik økt og kontinuerlig kontakt og samspill mellom sektorene er en forutsetning for gjensidig utvikling av fag og fagmiljøene og for at innhold og opplegg i utdanningene skal være mest mulig oppdatert og framtidsrettet.

Høyere utdanning må i større grad forberede studentene på arbeidsmåter og situasjoner de vil møte i arbeidslivet. Studentene må trene på å omstille seg i møte med nye problemstillinger og i samarbeid med ulike fagpersoner. Institusjonene må i sterkere grad forventes å ha utdanningsopplegg som utfordrer studentene på oppgaveløsning og forbereder dem til samarbeid i arbeidslivet. Oppgavene må i størst mulig grad være knyttet opp mot relevante eksempler fra arbeidslivet. Slik får studentene brukt kunnskapen på konkrete problemstillinger. Utdanningsopplegg som «Ekspertes i team» ved NTNU er et godt eksempel til etterfølgelse.

Institusjonene må gjennomgå alle sine studieprogram med sikte på å aktivisere studentene mest mulig også mot miljøer utenfor akademia. Det må legges større vekt på praksisperioder, praktiske oppgaver og prosjekter i utdanningsoppleggene. Institusjonene og fagmiljøene må i sterkere grad etterlyse og invitere næringsliv og offentlig sektor til samarbeid om utdanningene, og næringsliv og offentlig sektor må til gjengjeld forventes å stille opp som oppdragsgivere og verter for studentoppgaver, praksisperioder og hospitering av studenter.

Prosjektarbeid er en effektiv måte å få brukt og testet kunnskaper i praksis. Noen utdanningsinstitusjoner har hatt stor suksess med å tilby studenter å være med på større teknologiske prosjekter. Her kan nevnes prosjektene Formula Student, og NTNU Revolve som vi beskriver under punkt sju. NTNU Revolve er integrert i et av fagene og gir studiepoeng. Institusjonene må ha ambisjoner om å få til flere slike prosjekter i partnerskap med arbeids- og næringsliv.

Casestudier er en annet opplegg som gir studenter mulighet til å jobbe aktivt med fagstoffet. Studentene blir utfordret til å tenke selvstendig rundt problemstillinger, og bruke kunnskapene sine til å løse dem. Caseoppgaver er vanligere i arbeidet med bachelor- og masteroppgaver, men kan i større grad brukes mer underveis i studiet for å gi studenter trening i forskningsnære oppgaver og i å anvende kunnskap på konkrete oppgaver. Caseoppgaver vil egne seg godt til hospitering hos eksterne arbeidsgivere med problemstillinger man ønsker å se på med friske øyne.

Laboratoriearbeid og eksperimenter er avgjørende for mange fag i høyere utdanning, men ofte skjer laborietreningen uavhengig av faggjennomganger i forelesningene. Da bidrar ikke labøvelsene til økt forståelse av faget og læring. For Akademikerne er det viktig at det praktiske laboratoriearbeidet i sterkere grad koples til det teoretiske pensumet i fagene. Utdanningsoppleggene må utformes slik at de teoretiske delene og de praktiske øvelsene bygger opp under hverandre og bidrar til bedre læringseffekter. Det er mange aktører i arbeidslivet som benytter seg av laboratorier og som institusjonene kan samarbeide med for å sikre tilgang til relevant og oppdatert utstyr til studentene.

Institusjonene må ha som målsetting at utdanningsaktiviteten knytter teori og praksis, kunnskaper og ferdigheter, sammen. Studentene må trenes opp til å bruke kunnskapen de tilegner seg til å løse mer konkrete, og relevante, problemstillinger. Mer dialog og samhandling med arbeids- og næringslivet vil gi de studieansvarlige mange gode eksempler.

Hva kan være tiltak for å øke gjennomføring og redusere frafallet i høyere utdanning, tatt i betraktning en stadig mer sammensatt studentgruppe?

Høsten 2015 var det om lag 245 000 studenter ved norske universiteter og høyskoler, og nye tall fra Samordna opptak viser at søkningen fortsetter å øke. Overgangen til en kunnskapsøkonomi krever høyt kompetent og spesialisert arbeidskraft, og vi vet at kompetansebehovene er store i årene framover. Gratisprinsippet og offentlige velferdsordninger er nasjonale fortrinn som har bidratt til sosial utjevning og en generelt godt utdannet befolkning. Dagens studenter utgjør et stort mangfold. De har ulike forutsetninger og er i ulike livsfaser. At studentene lykkes med sin utdanning, er av avgjørende betydning for den enkelte og for samfunnet. Akademikerne deler myndighetenes bekymring for at ikke flere gjennomfører påbegynte studier, og vil framheve

noen tiltak som særlig viktige for å øke gjennomstrømmingen og redusere frafallet i høyere utdanning.

Valg av studier

Studenter velger studier på bakgrunn av både egne utdanningspreferanser og kunnskap om arbeidsmarkedet. Både faglig interesse og mulighet for relevant arbeid etter endt utdanning er viktig for motivasjon og gjennomføring. Arbeidsmarkedet er i kontinuerlig endring, og derfor er det ikke ønskelig å legge for sterke føringer på unges utdanningsvalg eller å foreta strengere dimensjonering av sektoren. Samtidig må det legges bedre til rette for at studentene kan ta informerte valg utfra både interesse, egne forutsetninger og kunnskap om samfunns- og arbeidslivsrelevans. Karriereveiledningsutvalgets delrapport «Karriereveiledning i en digital verden» der det anbefales at all utdannings- og karriereinformasjon og selvhjelpsressurser samlet på ett nettsted, supplert med en relativt omfattende e-veiledningstjeneste, vil her være et nyttig redskap. Vi må også anerkjenne at frafall i mange tilfeller innebærer omvalg. Det skal være lov å ombestemme seg og avbryte et studie man ikke passer inn i. Slike frafall kan imidlertid reduseres med bedre yrkes- og studieveiledning i videregående skole og gjennom de nevnte anbefalingene i delrapporten. Det er generelt viktig at institusjonene har gode systemer for å fange opp skifte/avslutning av studier, og årsaker til dette, og at dette ikke utelukkende kategoriseres som frafall.

En god start

Overbooking er et problem ved norske utdanningsinstitusjoner. Ved semesterstart er det for mange eksempler på overfylte forelesningssaler. Dette skjer fordi institusjonene tar inn flere studenter enn man har kapasitet til. Det er forståelig at institusjonene ønsker å fylle sine studieplasser, men dagens praksis påvirker studiekvaliteten og dermed også frafallet.

Overgangen til høyere utdanning kan være krevende for mange. Den brede definisjonen av generell studiekompetanse kan bidra til en heterogen studentgruppe med relativt store forskjeller i faglige forutsetninger ved studiestart. Det kan stilles spørsmål ved om det er for stor avstand mellom læringsformene i videregående opplæring og kravene til dybdeforståelse, konsentrasjon og kritisk refleksjon i høyere utdanning. Dette kan gi store utfordringer for både studenter og lærere og vil kunne påvirke studiegjennomføringen. Noen studier har tett timeplan med mange forelesninger og faste aktiviteter. Da kan

overgangen fra videregående opplæring oppfattes som mindre. I andre studier er studentene mer overlatt til seg selv, noe som forutsetter stor grad av selvstudium og selvdisiplin. Institusjonene og fagmiljøene må være enda mer bevisst på hvilke typer læringsutfordringer som følger av hvordan det enkelte studieprogram er organisert. Det må satses på tiltak som bidrar til at alle studenter, uavhengig av forutsetning og type studium, får en god start.

Ved studiestart må studenten få tydelig informasjon om hva studievalget innebærer og hva som forventes av dem. Informasjonen studentene finner på institusjonens hjemmesider og den informasjonen de mottar om studieprogrammet må være korrekt og lett forståelig. Nødvendig arbeidsinnsats må være tydelig allerede fra studiestart. Lærestedene må videre legge til rette for gode og stimulerende studentmiljøer ved sine institusjoner. De sosiale dimensjonene og den sosiale oppfølgingen av nye studenter, også fra de ansatte, må vies større oppmerksomhet. Internasjonal forskning viser at de sidene ved undervisningen som handler om integrasjon, deltakelse og kontakt er avgjørende for utdanningens kvalitet. Å styrke dette krever at læresteder dyrker en kultur hvor de som underviser, føler et større grad av ansvar for studenter som individer, både innenfor og utenfor undervisningssituasjonen, og dermed for deres utvikling og dannelse. Erfarne studenter er en viktig ressurs som må benyttes – til faglig og sosiale oppgaver. Lærestedene må derfor legge til rette for og støtte opp om studentdrevne fadder- og mentorordninger.

Andre virkemidler er økt bruk av forkurs og oppfriskningskurs. Slike kurs er relativt vanlig innenfor realfag og i ingeniørutdanningene, og kan med fordel utvides til andre fagområder. Et eksempel er Stanford University som tilbyr intensive 3 ukers «antirustkurs» i matematikk for studenter som skal begynne på studier i realfag og teknologi. Tilbud om forkurs i grunnleggende studieteknikk, vitenskapelige krav til skriftlige arbeider mm. vil bidra til at flere mestrer studiene fra starten av.

Ulike livsfaser og ulike gradsnivå

Studentene er i ulike livsfaser når de starter på et studium, og mange går også over i nye faser i løpet av studieløpet. Det er også å forvente at høyere utdanningsinstitusjoner vil spille en stadig viktigere rolle når det gjelder etter- og videreutdanning. Det vil øke mangfoldet i studentmassen ytterligere. Flexibilitet i studieopplegg og livsfaseorientert

studiefinansiering er viktige virkemidler for at flest mulig som ønsker det skal kunne ta høyere utdanning, enten det dreier seg om grunnutdanning eller etter- og videreutdanning.

I arbeidet med stortingsmeldingen må det skilles mellom bachelor-, master- og doktorgradsnivå når det gjelder utfordringer og tiltak knyttet til frafall og gjennomføring ved de utdannelser hvor det er et naturlig skille. Det er stor forskjell på nye og mer erfarne studenter, og stor forskjell på hvilke lærings- og mestringsutfordringer studentene møter på ulike gradsnivå. Det er viktig at studenter på bachelornivå i større grad møter nestorer, det vil si undervises av de beste og mest erfarne lærekreftene.

På doktorgradsnivå er det forskjeller på tvers av fagområder med hensyn til frafall og gjennomføring. Noe skyldes fagområdenes egenart og ulike fagtradisjoner, noe skyldes livsfaser, men mye skyldes nok også organiseringen av studiet.

Mange fagmiljøer har iverksatt tiltak for å styrke doktorgradsutdanningen, herunder veiledningsdelen. Stortingsmeldingen må problematisere dette og løfte fram gode eksempler. Tilsvarende vil gjelde på bachelor- og mastergradsnivå, hvor blant annet studiebarometeret kan gi verdifull innsikt i hva studentene selv opplever som svakheter ved en utdanning. Studiebarometeret viser ikke minst at en stor andel studenter etterlyser tettere faglig oppfølging og mer individuelle tilbakemeldinger.

Undervisning og veiledning

Det må være god og faglig begrunnet variasjon i undervisnings- og læringsformer, og i størst mulig grad legges opp til arbeidsformer som krever en jevn innsats fra studentenes side. Et viktig stikkord er studentaktive lærings- og undervisningsformer. Det forutsetter utstrakt bruk av andre læringsformer enn forelesningsfokusert undervisning. Studier viser at studentene gjør det bedre dersom de inngår i et integrerende læringsmiljø, hvor det er en kultur for utveksling av kunnskap og verdier mellom studenter, og mellom studenter og vitenskapelig ansatte. Institusjonene må satse på å utvikle gode læringsverktøy, eksempelvis *flipped classroom* og pedagogiske metoder for høyere utdanning i samarbeid med læresteder internasjonalt. Sentre for fremragende undervisning (SFU) må ha en særlig rolle for å utvikle gode undervisningsopplegg og ta et særlig ansvar for at kunnskap om dette tilflyter flere læresteder. Samtidig er det slik at ordningen tilgodeser kun noen få institusjoner. Det må vurderes andre nasjonale støtteordninger av mindre omfang og

ambisjonsnivå for å nå et bredere sett av fagmiljøer. Incentivordninger for god undervisning kan være et slikt tiltak.

Økt veiledning og mer kontakt mellom ansatte og studentene vil kunne bidra til økt gjennomføring og redusert frafall. Det er helt vesentlig at institusjonene kontinuerlig arbeider med å finne måter der teknologiske og digitale læremidler kan bidra til merverdi for både studenter og de ansatte på campus. Ulike nettbaserte plattformer, og økt bruk av digitale ressurser og verktøy etter modell fra fjernundervisningen gir nye muligheter til oppfølging av studentene, og kan også frigi tid til veiledet oppgave- og problemløsning. Institusjonenes ansatte bør også i større grad benytte mulighetene som sosiale medier gir for oppfølging og kommunikasjon med studentene. Dette brukes av vitenskapelig ansatte ved blant annet KTH i Sverige og Stanford, USA. Videoforelesninger og streaming gir fleksibilitet både for foreleser og studenter. Det erstatter derimot ikke den sosiale dimensjonen og mulighetene til å stille oppklarende spørsmål som er viktig for læringen. Det er derfor avgjørende at de ansatte har tilstrekkelig tid til undervisning og veiledning. Det må vurderes hvorvidt det i større grad er mulig å samle og periodisere arbeidstid til utdanning og forskning, slik at disse aktivitetene konkurrerer mindre om de ansattes tid og oppmerksomhet.

Læringsfremmende vurderingsformer

Vurderingsformene i studieoppleggene må bidra til læring. Institusjonene må sikre at studieløpene i større grad baserer seg på formative vurderingsformer og involvering av studentene som opponenter til å gi kritisk-konstruktive tilbakemeldinger på hverandres presentasjoner og arbeid. Det finnes pedagogiske metoder og grep som kan redusere de ansattes tid brukt på retting av mindre oppgaver og samtidig øke studentenes involvering og læring. De summative vurderingene må forbeholdes sluttevalueringer av emner og studier. Her kan fagmiljøene med fordel hente mer lærdom fra pedagogikken. Andre institusjoner, som KTH i Sverige, er langt fremme når det gjelder å utvikle universitetspedagogikken i retning av formative vurderinger i blant annet ingeniørstudier. Norske institusjoner må søke samarbeid og erfaringsutveksling med andre læresteder som arbeider systematisk med sin universitetspedagogikk og vurdering for læring.

Tettere oppfølging av enkeltstudenten, mer studentaktive læringsformer, lærings- og evalueringsformer som krever jevnere arbeid gjennom semesteret og økt bruk av prosessevaluering kan være gode midler for å bedre studiegjennomføringen, jfr. også intensjonene i Kvalitetsreformen. Studentene på bachelornivå må også i større grad undervises av de beste og mest erfarne lærere. Disse må ikke forbeholdes høyere grads studenter. Samtidig må det stilles tydelige krav til studentenes studieprogresjon.

Økonomiske insentiver

Økonomiske insentiver vil kunne stimulere institusjonene til å arbeide mer systematisk og intensivere innsatsen for å redusere frafallet og øke gjennomstrømmingen. Fra og med 2016 gir finansieringsmodellen uttelling for fullførte grader, i tillegg til avlagte studiepoeng. Kunnskapsdepartementet må følge hvilke effekter denne endringen gir. Insentivene må ikke medføre at studiekvaliteten og tilgjengelighet til veiledning reduseres.

Det må vurderes å innføre tydeligere økonomiske insentiver overfor studentene for å stimulere til fullføring av grader. Et eksempel kan være gjeninnføring av "turbo-stipendet" for de som fullfører til normert tid. Dette må i så fall knyttes til grad og ikke studiepoengproduksjon.

En mangfoldig studentmasse gjør at fulltidsstudenten ikke alltid er idealet. Høy gjennomstrømming forutsetter likevel at studentene har mulighet til bruke tilstrekkelig med tid på studiene. Det krever en god studiefinansieringsordning. Studiestøtten må opp til 1,5 ganger grunnbeløpet i folketrygden, og justeringer av inntektsgrensen ved tildeling av stipend må følge lønnsutviklingen i samfunnet for øvrig.

Har dere synspunkter på hvordan vi skal løfte status for utdanningsarbeidet og eventuelt utvikle insentiver for utdanningsvirksomheten?

Foruten våre kommentarer under de andre spørsmålene, vil vi fremheve følgende:

Fagfellevurdering i forbindelse med undervisning er allerede igangsatt ved NTNU og er et eksempel til etterfølgelse. Åpenhet omkring vurderingene vil kunne være med på å løfte status for undervisningen, samt integrere både studenter og kolleger. Dette vil bidra til en

sterkere kvalitetskultur - samt gi foreleserne verdifull tilbakemelding og studentene mulighet til å være med og løfte kvalitet i utdanning, samt innovasjon i forskning.

Det bør ses på mulighetene for et pilotprogram for søknader som klarer å forene et forskningsprosjekt med utdanning av studenter på bachelor og masternivå. Å se forskningen parallelt med undervisningen vil heve kvaliteten i utdanningen i takt med forskningskvaliteten. Forskere som underviser må i økende grad søke nye ideer, perspektiver og muligheter fra møter med studentene. Studentene representerer til enhver tid nye tanker om kunnskapsutviklingen og har til enhver tid nye med seg nye trender og forståelser som utvikler seg i samfunnet og internasjonalt. Potensialet for nytenkning er størst der forskning og utdanning samspiller. Studentene må behandles som mulig innovasjonskraft og kilde til nyskapende forskning.

Det kan med fordel vurderes å premiere undervisning og studieresultater gjennom stipender o.l. og nasjonal/internasjonale eksponering av enkeltpersoner/miljøer som jobber målrettet og bevisst for at studenter skal mestre og lykkes.

Skolelaboratorier med tilbud om pedagogisk etter- og videreutdanning for vitenskapelige førsteamanuensiser og professorer er et godt tiltak. Alle vitenskapelig ansatte bør få tilbud om pedagogisk etter- og videreutdanning.

Institusjonene må i større grad følge opp de utdanningsansvarlige og fagmiljøer ved kritiske tilbakemeldinger fra studentene på studieopplegg. NOKUT må vurdere institusjonenes interne rutiner for å evaluere utdanningskvaliteten og følge opp kritiske tilbakemeldinger som del av sitt helhetlige kvalitetstilsyn. Det er viktig med rutiner og systemer for å forbedre undervisningsopplegg der studentevalueringer peker på svakheter.

Har dere synspunkter på hvordan departementets styring og virkemidler kan utvikles for å stimulere til kvalitet?

Det er viktig å ha en god balanse mellom departementets styring, nasjonale incentivordninger, institusjonenes autonomi og ansvar og den frivillige samordningen og samarbeidet i regi av UHR. Institusjonene må ha stor frihet til å velge egne løsninger.

Samtidig må Kunnskapsdepartementet ha fokus på at valgte løsninger gir bærekraftige studier og studiesteder med tilstrekkelig robuste fagmiljøer.

Norske myndigheter må samarbeide målrettet med andre lands myndigheter og internasjonale institusjoner, og involvere de norske institusjonene i dette samarbeidet. De ulike initiativene må samles og koordineres bedre slik at de bidrar til å sette søkelyset på hvordan institusjoner og fagmiljøer arbeider med kvalitetsutvikling. Norske myndigheter må tydelig peke på hvilke gode eksempler på norske og utenlandske læresteder og fagmiljøer de ønsker institusjonene skal se til i sitt kvalitetsutviklingsarbeid.

Det er behov for mer informasjon om og innsyn i lærestedenes utdanninger og deres resultater. Norske myndigheter må tydelig forvente av institusjonene at de har gode beskrivelser av de studietilbudene de tilbyr, hva som forventes av studentene i det enkelte studieprogrammet, hva programmet innebærer av arbeidsinnsats og studieopplegg og hvilken kompetanse de vil oppnå etter endt utdanning. Norske myndigheter må også forvente at institusjonene gjennomgående har utarbeidet vurderingsveiledere til eksamener slik at det blir tydeligere for studenter, arbeidsgivere og andre hva som blir vurdert og hvordan.

Det er i dag ulik praksis på antall forsøk per eksamen, og hva som teller som et forsøk. Akademikerne foreslår derfor å etablere en nasjonal standard for antall forsøk per eksamen. Eksempelvis at man maks kan ha to forsøk, og at stryk eller blank besvarelse teller som et forsøk.

Karaktersettingspraksisen varierer betydelig mellom institusjonene. Av både rettferdighetssyn og av hensyn til kvaliteten i utdanningen er det viktig at karakterpraksisen er noenlunde lik uavhengig av studiested og studieretning. Foruten de tradisjonelle virkemidlene, er økt bruk av nasjonale deleksamener innen utvalgte basisfag på bachelornivå er et virkemiddel som vil bidra til dette.

Det må stilles strengere krav til studenttall og størrelse på fagmiljø gjennom tildelingsbrevne. Fremragende fagmiljøer må ha en levedyktig størrelse på studentkullene. De norske institusjonene har de siste årene opplevd en enorm vekst i antall studenter. Noen studieprogram er blitt for store, andre er for små. Akademikerne mener det er positivt at departementet har løftet problemstillingen med studier med svært få studenter. Det er nå

også behov for å vurdere dimensjonering av maks antall studenter ut fra objektive forventninger til lærestedets kapasitet. Den eksisterende infrastrukturen og kapasiteten er i mange tilfeller overbelastet og undergraver studentenes muligheter til å studere. Tilbakemeldinger fra studentene tyder også på at overfylte forelesningssaler og mangel på veiledningskapasitet fører til frafall og bortvalg. Departementet må vurdere hvorvidt det er mulig og nødvendig å fastsette nasjonale studenttallnormer for hvor mange studieplasser en institusjon skal kunne tilby i ulike fag. Slike normer kan f.eks. basere seg på gjennomsnittsberegninger av behov per student til lesesalsplass, laboratorietid, grupperom, forelesningsplass, veiledningstid m.m. samt en ratio for antall studenter per vitenskapelig ansatte.

Det er generelt behov for å etablere og lovfeste et tydeligere sett med nasjonale utdanningsrettigheter til studentene. Dette må forsterkes av et sentralt studentklageorgan som kan behandle saker som ikke blir løst i institusjonenes klagenemnd eller som i dag ikke kan påklages. Studentenes ansvar må likeledes være tydelig, kjent og forpliktende. I land med høye skolepenger har en begynt å diskutere studentrettigheter ut fra et forbrukerperspektiv. Gjennomgående har likevel studenter lite definerte rettigheter knyttet til det studieprogram sitt. Norge er kommet langt på å definere elever og lærlingers rettigheter i grunnopplæringen, og kan ta ledelsen internasjonalt ved å utarbeide nasjonale studentrettigheter. Et sterkere brukerperspektiv må ligge til grunn også for kvalitetsarbeidet i offentlig høyere utdanning. Slike nasjonale utdanningsrettigheter må ikke utformes slik at de fører til mange dokumentasjonskrav med de tilhørende utfordringer vi har erfart med det i skolen.

Departementet må vurdere sin statistiske oppfølging av sektoren og samle statistikken som i dag er spredt mellom flere portaler og aktører. Departementet publiserer f.eks. Forskningsbarometeret og Tilstandsrapporten for høyere utdanning som to atskilte kunnskapsgrunnlag på samme dag. Det er bred enighet om at høyere utdanning og forskning skal behandles som to sider av samme kunnskapsutvikling ved institusjonene. Likevel presenteres ikke de to aktivitetene samlet.

Dagens rapporter må erstattes av analyser av hvordan situasjonen for utdanning og forskning er samlet i ulike fagmiljøer/fagområder. En slik forening av statistikken vil også

være i tråd med oppdraget til NOKUT og Forskningsrådet om å evaluere fagmiljøer samlet og i fellesskap.

Vi vil til dette punktet også vise til vår uttalelse til rapporten «Kunnskapssektoren sett utenfra».

Ser dere behov for justeringer i nasjonale rammevilkår, lover eller forskrifter for å legge bedre til rette for kvalitetsutvikling i høyere utdanning, og i så fall hvilke?

Kunnskapsdepartementet kan vise vei internasjonalt ved å tydeliggjøre studentenes rettigheter (og ansvar) som bruker av offentlig høyere utdanning. Formuleringene i dagens Universitets- og høyskolelov knyttet til studiemiljø o.a. er svært generelle. Det er uklart hva som ligger i begrepene. Hva studentene skal kunne forvente eller kreve av standard eller oppfølging er mangelfullt dekket. Akademikerne mener det er viktig å gi studentene en sterkere posisjon som ”brukere” i sektoren enn det dagens UH-lov og forvaltningsloven gir dem. Studentene har takket ja til et studietilbud og investerer sin tid og økonomi i et studium som forhåpentligvis skal gi dem kompetanse som det er bruk for i arbeidslivet. Kapittel 4 i loven må enten endres, eller det må utarbeides en ny forskrift om studentrettigheter og ansvar.

Det er hensiktsmessig at Kunnskapsdepartementet gjennomgår de ulike nasjonale retningslinjene og reguleringer for å sikre at disse ikke hindrer utvikling av nye undervisnings- og vurderingsformer.

Vi vil peke på at Kunnskapsministerens pkt. 2: *Vi må tilby aktiviserende og varierte læringsformer* og Kvalitetsreformens ambisjoner om bedre oppfølging av studentene, prosjektbasert læring, større bruk av arbeid i mindre grupper, grundige tilbakemeldinger på skriftlige arbeider, etc., krever tid og ressurser.

Vi trenger et finansieringssystem for høyere utdanning som stimulerer til kvalitet. Dagens stykkprisfinansiering stimulerer i høyere grad til kvantitet og ikke kvalitet. Institusjonene må ha kvalitet som hovedfokus for alt de gjør og tørre å prioritere tiltak som bidrar til å fremme kvalitet fremfor f.eks. bredde i studietilbudet.

Kan dere komme med eksempler på utdanningstilbud eller utdanningsopplegg med særlig god kvalitet eller gode resultater (faglig innhold, organisering, tverrfaglighet, samspill og relevans, etc.), med en kort begrunnelse for hvorfor nettopp dette er et godt eksempel?

Universitetet i Stavanger og NTNU har opprettet et utdanningsopplegg hvor studentene deltar i verdens største ingeniørkonkurranse for studenter, Formula Student. Ved UiS har de etablert ION Racing som et årlig, tverrfaglig prosjekt der ca. 60 studenter deltar. Studentene må selv styre, lede og gjennomføre prosjektet om å bygge en én-seters racerbil til konkurransen: De må forholde seg til omfattende regelverk for konkurransen, skaffe sponsorbidrag, styre økonomien i tillegg til å designe og lage en bil. Prosjektet er selvstyrt av studentene, men de får støtte fra UiS. Budsjettet er på over en million kroner årlig. www.ionracing.no.

Ved NTNU heter tilsvarende prosjekt REVOLVE NTNU. Det bidrar til å knytte studentene til næringslivet gjennom sponsoravtaler, messer, og andre møteplasser som bedriftsbesøk o.l. Det er et begrenset antall plasser. NTNU har nå også opprettet racerbilbygging som en del av studiet Innovasjon, design og produksjon. Studiet er basert på en tilsvarende undervisningsmodell som tilbys i andre land, med 15 studiepoeng over to semestre. www.revolve.no

Ved UIS og NTNU er det etablert flere andre studentorganisasjoner som deltar i internasjonale studentkonkurranser og som likner på racerbilkonkurransen. Målet deres er å trene studentene til å jobbe tverrfaglig og konkret.

UiS Subsea er en studentorganisasjon ved Universitetet i Stavanger. Den ble etablert i 2013 for å delta i studentkonkurranser innen undervannsteknologi. Rundt 40 studenter skal utvikle en fjernstyrt undervanns-ubåt (ROV) og en undervannsrobot (AUV). I år tar konkurransen sted hos NASA i USA, og alle deltakerne er med på reisen til USA. Tilsvarende er det nå også etablert en studentorganisasjon ved NTNU, NTNU Vortex, som skal delta i samme konkurranse. Selv om prosjektene ikke er del av studieprogrammene, stiller universitetene opp med fasiliteter og støtte til prosjektene, og de genererer samarbeid og kontakt med næringslivet rundt. http://uissubsea.no/?page_id=12
www.vortexntnu.no/about.html

Oppbyggingen av Livsvitenskap som satsingsområde er en av de største tverrfaglige satsningene ved Universitetet i Oslo noensinne. Det vil kople fagfelt, utdanninger og næringsliv tettere sammen og på nye måter. Foreløpig synes satsingen å være hovedsakelig rettet mot forskning, mendenne satsingen gir spennende muligheter for å tilrettelegge for tverrfaglig studentarbeid og nytt faginnhold og studieopplegg i en rekke fagområder. I dette vil Skolelaboratoriene med tett tilknytning til forskningsmiljøene brukt som portal for elever på ulike nivå, samt etter – og videreutdanning for lærere, være særs spennende.

Humanistisk fakultet ved UiB har startet opp en full revisjon av sin studieportefølje. Et viktig mål er bedre utnyttelse av fakultetets faglige bredde, skape større fleksibilitet og arbeide for flere større og tverrfaglige studieprogrammer som er fremtidsrettet og har høy kvalitet (jf. HF 2018 Prosjekt studieprogramportefølje). Dette er et godt eksempel til etterfølgelse på et fagmiljø som går i front, og som aktivt søker å drive fram fagutvikling selv.

Lærerutdanningen ved UiTø er et eksempel på hvordan sammenslåing av institusjoner og utdanningstradisjoner har lagt til rette for nytenkning. Det har ført til framvekst av universitetsskoler – et eksempel på hvordan læresteder kan samarbeide tettere med praksisfeltet: Studenter skriver masteroppgaver med utgangspunkt i problemstillinger som er svært relevante for skolen og får selv tilgang til feltet/data.

UiB er part i Medieklyngen i Bergen og samarbeider blant annet med TV2. Medieklyngen er tildelt status som NCE av Innovasjon Norge og gir UiB en mulighet til å skape et miljø for praktisk medieutdanning og praksisnær forskning som er unikt i Norge og internasjonalt. Det er et eksempel på at samarbeid mellom akademia og næringsliv åpner for praktisk rettede og relevante utdanningsløp.

To-delt forelesning - Universitet i Bergen har i noen fag innført to-delt oppsett av timer. Her er første del en kort forelesning om teori og bakgrunn i arbeidsoppgaver som senere skal utføres. Deretter jobbes det i grupper for å løse problemstillingene. Dette fremmer god variasjon i studieløpet, mer kritisk tenkning, samarbeid og engasjement.

30 / 10 minutters modell – Et tiltak innført i flere fag, blant annet ved UiA. Forelesningen er delt opp i 30 minutter undervisning etterfulgt med 10 minutters pause, i stedet for

modellen med 45 minutter undervisning og 15 minutters pause. Dette hjelper studentene i å holde fokus oppe og få større utbytte av hele forelesningen sammenlagt.

Aalborg-modellen: En annen modell som finnes er såkalt problembasert læring (PBL), også kalt "Aalborg-modellen". Det er en læringsmetode som baserer seg på prosjektarbeid over et semester: i workshop finner en fram til dagsaktuelle problemstillinger i et gitt fagfelt, samt forskingsprosjekt og medstudenter som er interessert i samme problemstilling. Videre får man tildelt en veileder som er ekspert innen området og som følger studentene gjennom hele semesteret. Veileder er en av sensorene under en muntlig eksamen i slutten av semesteret. Dette gir god trening og forberedelse til bachelor- og/eller masteroppgaven.

MatRIC er en stor ressurs for matematikkundervisningen og som mange studenter har stor nytte av. Ved UIA har de etablert en MatRIC Drop-in som en hjelperessurs for studentene: Det er alltid en matematikklærer tilgjengelig, på et fast sted, som kan hjelpe ved matematiske problemer. Dette skaper god tilgjengelighet på hjelp, og legger forholdene bedre til rette for god kommunikasjon mellom student og foreleser. <http://www.uia.no/senter-og-nettverk/matric>

Lege-Pasient-kurset ved NTNU er et kurs i kommunikasjon og undersøkelsesteknikk. Studentene er utplassert hos en allmennpraktiker en gang i måneden i de første tre semestrene av studiet. Der trener de på pasientkommunikasjon og undersøkelsesteknikk med ekte pasienter, under veiledning av en allmennlege. En gang i måneden får studentene også undervisning i forskjellige kliniske ferdigheter innen pasientundersøkelse og kommunikasjon på ferdighetssenteret ved Det medisinske fakultet. Dette undervisningsopplegget har mange av elementene vi ser etter i god utdanning. Det innebærer personlig og kontinuerlig oppfølging av en allmennlege, og det utvikler ferdigheter som er etterspurte i helsevesenet. Det er rettet mot primærhelsetjenesten, og studentene får tidlig kjennskap til allmennmedisinen som fag. Det gir et godt grunnlag for videre læring på medisinstudiet, og bidrar til tidlig integrering av klinikk og basalfag.

Vi vil også peke på det omfattende kvalitetsarbeidet ved Handelshøyskolen BI i forbindelse med de internasjonale akkrediteringene de senere årene. Her tror vi det er mye å lære for andre. En økt utbredelse av akkrediteringer vil også gjøre det lettere for institusjonene å få gode utvekslingsavtaler, og trekke til seg internasjonale studenter.

Det kan også være verd å se til de internasjonale akkrediteringer som eksisterer innenfor fagområder. Akademikerne vil trekke frem det økonomisk-administrative fagområdet (EQUIS, AACSB m.fl.). Disse legger bl.a. vekt på en fornuftig og god bruk av læringsutbyttebeskrivelser på programnivå som sentrale virkemidler i studiekvalitetsarbeidet, men også på mer helhetlige kriterier for kvalitet på institusjonsnivå.

Med vennlig hilsen
Akademikerne

Anne Folkvord
Organisasjonssjef